

Är montörens besök onödigt?

Om svårigheter vid översättning av finskans genitiv

Ordagrant översatta osvenska genitivkonstruktioner hör till de allra mest stötande felen vid översättning från finska till svenska. Dess värre tycks sådana konstruktioner hålla på att breda ut sig — också utanför det översatta språket. Det är fråga om ett språkligt drag som tydligen alltför lite har uppmärksamrats i bl.a. modersmålsundervisningen.

Genitiven i finskan och s-genitiven i svenskan har många funktioner gemensamma. I själva verket är svenskan ett av de västerländska språk som står finskan närmast i detta avseende. Men samtidigt innebär denna likhet en risk för fallgropar: det är alltför lätt att ta till en ordagrann översättning också i sådana fall när en sådan är otänkbar enligt svenskt språkbruk. Genitivkonstruktioner används i finskan i betydligt större utsträckning än i svenskan. Dels är det fråga om att genitiven i finskan används för att uttrycka betydligt fler och mer mångskiftande relationer mellan orden än s-genitiven i svenskan, dels finns det flera sådana restriktioner på genitiven i svenskan som inte gäller i finskan.

Genitivkedjor

En av de grundläggande skillnaderna mellan finsk och svensk genitivanvändning är att finskan teoretiskt sett accepterar hur många genitiver som helst i följd, medan svenskan i många fall inte ens tolererar dubbel genitiv. Kedjor av genitiver i den finska förlagan kan alltså inte översättas med motsvarande kedjor på svenska, utan måste ersättas, huvudsakligen med prepositionsuttryck men också med sammansättningar (putkien valmistus = rörtillverkning) och användning av particip och adjektiv (hintojen nousu = de stigande priserna, kulumisen nopeus = den snabba förslitningen). Observera att man vanligen får börja bakifrån och så att säga rulla upp de finska genitivformerna.

Studera följande (konstruerade) exempel:

Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan hallituksen ulkoasiainvaliokunnan pu-

heenjohtajan puheenvuoron pituuden johdosta kokous päättyi odotettua myöhemmin.

Mötet slutade senare än väntat på grund av det långa anförande som hölls av ordföranden för utrikesutskottet inom styrelsen för Studentkåren vid Helsingfors universitet.

Flerdubbel genitiv kan i svenskan användas framför allt vid personord och vid namn:

Ullas fästmans morbrors andra fru

Helsingfors stads trafikverks bussar

I andra fall kan dubbel genitiv ibland användas om det finns särskilda skäl till det, men det är i allmänhet bättre att omskriva med prepositionsfras:

Min avhandlings andra kapitels början

hellre:

Början av andra kapitlet i min avhandling

Subjektiv och objektiv genitiv

Många genitivkonstruktioner är sådana att man bakom dem anar en sats där det ord som står i genitiv är antingen subjekt eller objekt. Man talar i sådana fall om subjektiv respektive objektiv genitiv.

Exempel på **subjektiv genitiv**:

Professorns föreläsning (= professorn föreläser)

Presidentens närvaro (= presidenten närvarar)

Styrelsens information (=styrelsen informerar)

Montörens besök (=montören gör ett besök)

Tågets ankomst (= tåget ankommer)

Lagens ikraftträdande (= lagen träder i kraft)

Exempel på objektiv genitiv:

Bokens författande (= någon författar boken)

Apparatens ibruktagnings (= någon tar i bruk apparaten)

Rörelsens finansiering (= någon finansierar rörelsen)

Undervisningens uppläggning (= läraren lägger upp undervisningen)

I finskan är dessa två slag av genitiv tämligen likvärdiga. Fraser som *pääministerin murha* och *poliisin pahoinpitely* kan alltså tolkas på två sätt: statsministern har antingen mördat eller blivit mördad och polisen har antingen misshandlat eller blivit misshandlad.

I modern svenska är emellertid den objektiva genitiven relativt sällsynt. Finns det en tolkningsmöjlighet, uppfattas genitivkonstruktionen i praktiken alltid som subjektiv genitiv. *Statsministerns mord* och *polisens misshandel* kan inte tolkas på annat sätt än att det är statsministern som begått ett mord och polisen som gjort sig skyldig till misshandel. I annat fall måste man tala om *mordet på statsministern* och *misshandeln av polisen*.

Tolkningen av svenskans genitiv som subjektiv gäller inte bara fall där det ord som styrs av genitiven är ett verbalsubstantiv eller på annat sätt direkt kan kopplas till ett verb. T.ex. *de rödas fångläger* måste uppfattas som ett fångläger upprätthållet av de röda, inte som ett fångläger för de röda.

Resultatet av detta är att den objektiva genitiven i finskan sällan kan översättas med s-genitiv i svenskan. I stället bör man använda prepositionsuttryck, att-satser, sammansättningar eller andra liknande omskrivningar.

Exempel:

Eläkkeiden tarkistus suoritetaan kaksi kertaa vuodessa.

Justering(en) av pensionerna sker två gånger om året.

(Eller hellre: Pensionerna justeras två gånger om året.)

(Inte: "Pensionernas justering förrätas...")

Tuotannon ohjaaminen tehtaalla on aiheuttanut ongelmia.

Styrningen av produktionen vid fabriken har medfört problem.

Produktionsstyrningen...har medfört problem.

Det har visat sig problematiskt att styra produktionen...

(Inte: "Produktionens styrning...")

Luottamushenkilöiden informoiminen on tärkeää.

Det är viktigt att de förtroendevalda informeras.

Informationen till de förtroendevalda är viktig.

(Inte: "De förtroendevaldas informerande...")

"Mineraalivillan valmistus tapahtuu Paraisien tehtaalla.

Mineralullstillverkningen sker vid fabriken i Pargas.

(hellre: Mineralullen tillverkas...)

(Inte: "Mineralullens tillverkning...")

Hedelmien punnitus kassoilla (anslag i affär)

Frukten vägs vid kassorna

(Inte: "Frukternas vägning vid kassor")

De exempel som gavs tidigare (*rörelsens finansiering, undervisningens uppläggning* osv.) är å andra sidan fullt tänkbara. Orsaken är att det i dessa fall är de kända begreppen *rörelsen, undervisningen* osv. som är så att säga utgångspunkten för det hela (se närmare nedan om genitivens bestämda funktion).

Inte heller den subjektiva genitiven är alltid så lyckad på svenska. "Skattöreantalets ökning" bör rimligtvis ersättas med *ökningen av antalet skatteören* eller *det ökade antalet skatteören*, "oljeprisernas uppgång" med *de stigande oljepriserna* eller *höjningen av oljepriserna*. I stället för att skriva "ett år från lagarnas ikraftträdande" kan man lämpligen skriva *ett år efter att lagarna trätt i kraft*.

Tidningsrubriken "Levnadsförhållandenas utveckling i Finland" är olämplig därför att relationen mellan orden blir oriktig. Det som uppenbarligen avsågs med rubriken var *utvecklingen av levnadsförhållandena i Finland*, där "i Finland" är en bestämning till "levnadsförhållandena", inte till "utveckling".

Genitivens bestämda funktion

Ett utmärkande drag för genitiven i svenskan — men inte i finskan — är dess bestämda betydelse. Talar vi om *Strindbergs roman* avser vi en viss roman, inte vilken som helst *roman av Strindberg*. På samma sätt avser *undervisningsministeriets beslut* ett bestämt beslut, medan *ett beslut av undervisningsministeriet* är det obestämda. I bäge fallen kan man på finska tala om *opetusministeriön päätös*.

"NN laulaa nyt Sibeliuksen lauluja", kan hallåan säga på finska i radion. Men på svenska kan hon inte i det fallet tala om "Sibelius sånger" — med mindre att det gäller samtliga sånger av Sibelius, vilket är föga sannolikt. "NN sjunger nu några sånger av Sibelius" måste det i stället bli.

Av samma orsak är det inte möjligt att på svenska använda uttryck som "ett styrelsens beslut", "ett avdelningschefens förslag", "det här undervisningsministeriets beslut" — lika litet som man kan säga "en Kalles vän" eller "Lisas en väninna". I de förra fallen krävs en omskrivning med *av* (ett beslut av styrelsen), i de senare med *till* (en vän till Kalle).

Den bestämda funktionen hos genitiven leder också till en klar obenägenhet att använda s-genitiv av substantiv i obestämd form. Vi säger gärna *bilens färg*, *husets tak*, *semesterresans mål*, men inte normalt "en bils färg" osv. utan hellre *färgen på en bil*, *taket på ett hus*, *målet för en semesterresa*.

I utkastet till en text för telefonkatalogen om avgifter för flyttning av telefon stod det för ett antal år sedan att avgiften är "150 mk om montörens besök är nödvändigt" och "70 mk om montörens besök är onödigt". Framför allt i det senare fallet är en sådan användning av "montörens besök" självfallet otänkbart — formuleringen förutsätter ju att montören gör ett besök, men att det är onödigt. Men också i det förra fallet vore det bättre att säga t.ex. "om det krävs besök av montör" — "montörens besök" förutsätter på sätt och vis ett bestämt besök av en

bestämd montör.

På skärgårdsfärjorna i Åboland finns ett lock där det står "Öljyn täyttö — Oljans påfyllning". Att formuleringen är språkvidrig beror till stor del just på att det inte är fråga om någon viss bestämd olja, utan allmänt om påfyllning av olja. Till detta kommer motviljan mot objektiv genitiv i svenskan. Den bästa texten hade väl varit rätt och slätt *Olja*, alternativt *Oljepåfyllning* eller *Påfyllning av olja*.

Energien har inga kostnader

Ett annat fall där finskans genitiv kan uttrycka en relation som genitiven i svenskan inte kan uttrycka illustreras av följande typ-exempel:

- Energien kustannukset
- Luottamusmiesjärjestelmän tarkeutus
- Liikennealueiden enimmäistarve
- Päivähoidon toimintamuodot
- Paikallisliikenteen tarkastusmaksu
- Eritasoliittymän rakennustyö

På svenska är det inte möjligt att tala om "energins kostnader", "förtroendemannasystemets avsikt", "trafikområdenas maximibehov", "dagvårdens verksamhetsformer", "lokaltrafikens kontrollavgift" och "planskilda anslutningens byggnadsarbete". Också här skulle man nämligen i svenskan tolka ordet i genitiv som ett subjekt, och det är ju inte energien som har kostnader utan vi som har kostnader för energien, förtroendemannasystemet har inte någon avsikt, trafikområdena har inte några behov, lokaltrafiken betalar ingen avgift och den planskilda korsningen håller inte på med byggnadsarbete. I stället

måste vi här använda prepositionsuttryck, sammansättningar el.dyl.:

Energikostnaderna
(eller: kostnaderna för energin)

Syftet med förtroendemannasystemet

Det maximala behovet av trafikområden

Verksamhetsformerna inom dagvården
(eller hellre: de olika formerna av dagvård)

Kontrollavgiften inom lokaltrafiken

Skytttexten "Planskilda anslutningens byggnadsarbete blir färdigt 1991" går över huvud taget inte att göra om i en handvändning. Lösningen kunde vara något i stil med *Vi bygger en planskild korsning. Arbetet klart 1991.*

"Presidentens valsätt"

En kategori för sig utgör sådana genitivkonstruktioner som motsvarar den klassiska varma korvgubben, dvs. där ordet i genitiv är en bestämning till förleden i det följande ordet. Ofta är det dessutom fråga om en relation motsvarande objektiv genitiv. Typ-exemplet är "Presidentens valsätt" (fi. presidentin vaalitapa). Det finska uttrycket avser ju *sättet att välja president*, medan dels den subjektiva tolkningen, dels huvudleden *-sätt i valsätt* gör att "presidentens valsätt" måste tolkas som 'presidentens sätt att välja'.

Ytterligare exempel (alla de felaktiga översättningarna är faktiskt autentiska fall):

Puhelimen siirtomaksut

Avgifter för flyttning av telefon

(inte: "telefonens flyttningsavgifter")

Radiolaitteiden käyttömaksut

Bruksavgifter för radioanläggningar

(inte: "radioanläggningarnas användningsavgifter")

Ulkomaalaisten valvontatoimisto

Byrån för utlänningsövervakning

(inte: "utlänningsöversvakningsbyrå")

Ajoneuvojen rekisteröinti-ilmoitus

Anmälan om fordonsregistrering

(inte: "fordons registreringsanmälan")

Sillan avaamisohjeet

Anvisningar för öppning av bron

(hellre: Så här öppnas bron)

(inte: "Bronns öppningsföreskrifter")

Att felaktiga genitivkonstruktioner inte bara är ett resultat av inkompetent översättning visas av att man till och med i den finlands-svenska tidningspressen kan stöta på liknande uttryck. T.ex. Hufvudstadsbladet hade när det begav sig en rubrik om "Palmes mord", och beskrev i en notis för något år sedan "televisionens nya användningssätt". Också "presidentens valsätt" har förekommit i både press och radio.

Pris och antal

När man anger pris på obestämda mängder varor och tjänster är prepositionsfras eller sammansättning att föredra framför genitiv: *priset på naturgas anses vara i högsta laget, livsmedelspriserna borde inte få stiga ytterligare* (inte "naturgasens pris", "livsmedlens priser"). Däremot går det bra med s-genitiv när det gäller priset på bestämda varor: *Bilens pris var för högt för att jag skulle köpa den, kursens pris är tvåtusen mark.*

Även vid *antal* är det skäl att undvika genitiv. Man skriver alltså hellre *antalet bostäder* än "bostädernas antal". Ännu mer olämplig blir genitiven när det finns ytterligare en bestämning till huvudordet: *antalet nybyggda bostäder, antalet beviljade byggnadslov.*

För finskans *henkilöstön määrä* används på svenska normalt *antalet anställda*, även om "personalens storlek" inte i och för sig strider mot reglerna om genitiv.

I många fall måste valet av prepositionsfraser respektive genitivform bli beroende av subjektiv värdering eller ändamålsenlighet. Möjligheten att använda genitiv är beroende av ett antal komplicerade faktorer — framför allt relationen mellan orden och bestämdheten hos det ord som skulle stå i genitiv. Men tendensen är klar: utvecklingen i ledig svenska går allt mer i riktning mot prepositionsfraser utom i fråga om possessiv genitiv (Lisas portfölj) och vissa likartade relationer (Kalles moster, professors föreläsning). Vid tvekan är det därför nästan alltid säkrast att undvika s-genitiv och använda omskrivning.